

Sammanfattning

Individanpassad vuxenutbildning – med fokus på digitala verktyg

Skolforskningsinstitutet arbetar kontinuerligt med att ringa in undervisningsnära ämnesområden där behovet av vetenskapligt grundad kunskap bedöms vara stort. Det sker i dialog med verksamma i skolan, med representanter för myndigheter och organisationer inom skolväsendet samt med forskare inom det utbildningsvetenskapliga fältet.

Ett viktigt område som har identifierats under det arbetet gäller individanpassad undervisning inom vuxenutbildning. I behovsinventeringen framkom också att det finns behov av att sammanställa forskning om hur digitala verktyg används inom bland annat distansundervisning inom vuxenutbildning. Genom denna systematiska översikt vill vi sammanställa sådan forskning och göra den tillgänglig för lärare och andra verksamma inom komvux i Sverige.

Översikten utgår ifrån följande övergripande frågeställningar:

1. Vad kännetecknar individanpassad undervisning som möter vuxna elevers olikheter?
2. Hur kan lärare använda digitala verktyg för att individanpassa undervisningen?

Individanpassad undervisning inom vuxenutbildning

Med individanpassad undervisning inom vuxenutbildning menar vi lärares metoder och arbetssätt som möter vuxna elevers olikheter i form av förutsättningar för lärande och behov i undervisningen. Vi har identifierat tre övergripande strategier för individanpassad undervisning:

- gruppering
- differentierad undervisning
- individuell handledning.

Gruppering innebär att elever delas in i grupper eller kurser utifrån deras förutsättningar och behov. Differentierad undervisning innebär att lärare tar hänsyn till elevers

olikheter inom ramen för en kurs eller undervisningsgrupp. Individuell handledning innebär att elever ges individuellt stöd av läraren. I de studier som ingår i översikten relaterar forskarna oftast till någon eller några av dessa strategier för individanpassad undervisning.

Resultat

Det vetenskapliga underlaget består av 15 studier. Fyra av studierna har genomförts vid komvux i Sverige. Två studier har genomförts vid vuxenutbildning i övriga Skandinavien, vilken i hög utsträckning liknar komvux i Sverige. Ytterligare nio studier har genomförts i sammanhang som liknar komvux i Sverige men som också kan skilja sig något i fråga om hur utbildningen organiseras eller vilka elever som deltar.

De ingående studierna skiljer sig i fråga om vilken forskningsmetod som använts. Även om studierna är av olika karaktär ger alla en förståelse för eller förklaringar till vad som kännetecknar individanpassad undervisning som möter vuxna elevers olikheter. En del av studierna kan dessutom beskriva eller förklara hur lärare kan använda digitala verktyg för att individanpassa undervisningen.

Undervisning som möter vuxna elevers olikheter

Lärare har en nyckelroll i hur undervisningen utformas och genomförs. Men läraren är inte den enda som påverkar elevers lärande i en undervisningssituation. För den enskilda eleven kan andra elever också spela en viktig roll. Speciellt elever som har liten erfarenhet av studier kan vara beroende av att ta efter mer erfarna elever. Att imitera andra elever kan möjliggöra för elever med liten erfarenhet av utbildning att lära sig studieteknik och det sammanhang som undervisningsmiljön innebär. Lärare som vill individanpassa sin undervisning behöver överväga hur undervisningsmiljön möjliggör för elever att imitera andra elever för att på så sätt nå ett framgångsrikt lärande.

Vuxna elever kan ha en mångfald av erfarenheter som lärare kan knyta an till i undervisningen. Genom att visa kunskap om och intresse för elevers tidigare erfarenheter kan läraren bedriva en undervisning som är anpassad för den enskilda eleven. Genom en sådan undervisning kan en typ av resonans uppnås mellan elevens erfarenheter och ämnesinnehållet i undervisningen. Eleven kan på så vis finna igenkänning i kunskapsinnehållet och engagemang för undervisningen.

En undervisningsmiljö är också en plats för att skapa en gemensam kultur och en social arena som stimulerar till lärande. Betydelsen av interaktion och dialog mellan elever samt mellan elever och lärare ska inte underskattas vid skapandet av en miljö som gynnar elevers lärande. Det kan finnas elever som först behöver etablera relationer och interaktionsmönster i en undervisningsmiljö för att ett lärande ska bli möjligt.

Att individanpassa undervisningen med hjälp av digitala verktyg

Att introducera digitala verktyg i undervisningen kan påverka möjligheterna till individanpassning på olika sätt. Till digitala verktyg räknar vi teknisk utrustning, programvara och it-tjänster. Om digitala verktyg används för att genomföra exempelvis distansundervisning påverkas förutsättningarna för att individanpassa undervisningen på ett sätt som både innebär möjligheter och utmaningar. Ett exempel på möjlighet är att lärare på ett enkelt sätt kan förmedla ett omfattande kursmaterial till eleverna. Till utmaningarna hör bland annat att lärare kan få sämre överblick över vad eleverna gör och hur de lär sig.

Vuxna elever har olika förutsättningar att tillgodogöra sig undervisning som sker med stöd av digitala verktyg. En lärare som är medveten om detta kan vara uppmärksam på om en elev har behov av extra hjälp och stöd. Lärare kan erbjuda elever olika sätt att studera för att kunna hitta ett upplägg som passar dem. För vissa elever kan exempelvis distansutbildning vara det bästa alternativet medan samma typ av distansutbildning bland annat kan innebära en förhöjd risk för avhopp för andra elever.

Digitala verktyg kan fungera som ett komplement i och till klassrumsundervisningen. Digitala verktyg erbjuder lärare möjligheter att bland annat tillhandahålla inspelade lektioner som elever vid behov kan ta del av vid upprepade tillfällen. Att påkalla lärarens uppmärksamhet i en klassrumssituation för att be om repetition kan upplevas som svårt av vissa elever. Med tillgång till inspelade lektioner kan elever med behov av repetition få ett extra stöd. En förutsättning är att eleverna har tillgång till och förmåga att använda digitala verktyg på avsett sätt.

En god introduktion till digitala verktyg är viktigt. Samtliga elever kan behöva stöd för att kunna använda digitala verktyg för lärande. Med tydlighet kring verktygen för lärande kan eleverna ta ansvar för sin användning av verktygen, göra det som förväntas av dem och be om hjälp vid behov.

Användning av resultaten

Undervisningen inom skolväsendet i Sverige ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Vidare ska vuxenutbildningen anpassas utifrån individens behov och förutsättningar. Därmed är lärare inom komvux ålagda att utforma och genomföra en individanpassad undervisning som vilar på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Resultaten i den här systematiska översikten utgör en vetenskaplig grund för lärare att utgå ifrån. Men översikten visar också att det finns mycket mark kvar att bryta. Forskare har ett viktigt arbete framför sig med att förstärka den vetenskapliga grunden på området.

Det finns aspekter av undervisningen som lärare inte kan råda över. Omfattningen av grupperingen av elever och resurser till individuell handledning kan vara på förhand givna. Men oavsett sådana förutsättningar kan lärare ta inspiration av forskningen som ingår i den här översikten. Resultaten från de vetenskapliga studierna ger lärare möjlighet att reflektera kring och utveckla sin undervisning. Forskningen ger inga tydliga svar på frågan om vad som är den bästa generella metoden för att bedriva en lyckad individanpassad undervisning som möter vuxna elevers olikheter. Existerande forskning på området kan bara ge exempel på vad som händer i en undervisningssituation i olika sammanhang med givna förutsättningar. Genom att inta ett vetenskapligt förhållningssätt bör lärare också vara kritiska till resultaten och själva avgöra hur exempel som lyfts i studierna relaterar till den egna undervisningssituationen.

Urvalet av forskning

Vi har gått igenom 16 845 sökträffar, varav 251 studier har granskats i fulltext. Av dessa bedömdes totalt 15 studier kunna bidra till att besvara den systematiska översiktens frågeställningar.

Studierna som utgör underlag för översikten fokuserar på olika aspekter av undervisningen samt användningen av digitala verktyg inom ramen för undervisningen. Några studier undersöker vad elever inom vuxenutbildning har för förutsättningar för lärande. Sådana studier kan hjälpa till att beskriva och förklara grundförutsättningarna för lärares undervisning inom vuxenutbildning. I andra studier som ingår i översikten är syftet snarare att undersöka vad vuxna elever har för behov i sitt lärande. Dessa studier kan hjälpa lärare att identifiera vad de kan göra för att utforma individanpassad undervisning i specifika undervisningssituationer. Slutligen finns det artiklar i underlaget som utforskar och prövar olika metoder och arbetssätt som lärare använder för att individanpassa undervisningen för att möta elevers olikheter. Dessa studier kan ge lärare vägledning för hur undervisningen kan utformas och genomföras. Endast ett fåtal studier undersöker vad undervisningen ger för effekter på elevers kunskapsresultat.

